

Muistio

Valtakunnallisen Erilaiset oppijat – teematyöryhmä kokoontuminen Jyväskylässä

Aika: 12.4.2010 klo 9.30–15.30

Paikka: Koulutus- ja kehittämiskeskus Salmia (entinen Työvoimaopisto), Salmirannantie 8, 40520 Jyväskylä

Osallistujat

Tarja Salonen, Tukipolku- projekti (ESR), Jyväskylän TE -toimisto

Kaisa Haapakoski, Tukipolku – projekti, Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklินิกka

Pekka Niutanen, Tukipolku – projekti, Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklินิกka

Pekka Kuikka, Tukipolku – projekti, Niilo Mäki Instituutti

Maarit Vainio, Edu Vuxen / Yrkesacademin i Österbotten

Ulla Ojalampi, PIRKO, Pirkanmaan aikuisopisto

Maarit Rahkola, Innofocus, Länsi-Uudenmaan aikuiskoulutuskeskus

Marika Kangas, Bovallius – ammattiopisto Turku / Varsinais-Suomen Opin ovi

Leena Selkivuori, AOKK/ JAMK

Kaija Kröger, Jyväskylän aikuisopisto

Hilppa Visa, Amiedu / Urabaari

Seija vanhatalo, Koulutuskeskus Salpaus, Lahti

Suvi Lehto-Lavikainen, Koulutuskeskus Salpaus, Lahti

Eeva-Liisa Metsäluoto, AIVO -projekti, Joensuu

Erno Hyvönen, Aikuisohjauksen koordinaatioprojekti (ESR), JAMK

Pirjo Malin, LAMK / Päijät – Hämeen Opin ovi / puheenjohtaja

Mervi Sirviö, Aikuisohjauksen koordinaatioprojekti, sihteeri

Teematyöryhmän tapaaminen aloitettiin tilaisuuteen osallistuneiden henkilöiden esittelykierroksella. Paikalla oli moniammatillinen joukko erityisohjauksen asiantuntijoita eri aloilta. Tämän jälkeen käytiin lyhyt keskustelu – ”virkistettiin muistia” Aikuisohjauksen koordinaatioprojektin suunnittelijan esittelemistä edellisen tapaamisen muistioon kirjatusta ydinkohdista.

Oppimisvalmentaja Suvi Lehto-Lavikainen kertoi aikuisopintojen henkilökohtaistamisen käytännöistä ja esitteli työvoimakoulutuksen ohjauksen prosessin. (Esityksestä diat muistiinpanojen tukena)

Hakeutumisvaiheessa asiakkaan tilanteesta / tuen tarpeesta / käsitys itsestä oppijana pyritään tekemään mahdollisin tarkka selvitys, mikä osaltaan tukee asiakkaan ohjausta

näyttötutkintoprosessin eri vaiheissa. Yhteistyön on tärkeä olla avointa kaikilla tasoilla, hyvän hakeutumisvaiheen rakentaminen asiakkaalle, tukee jatkossa myös hänen opiskeluaan.

Tutkinnon suorittamisen vaiheessa tutkinnon ammattitaitovaatimukset ovat kaikille samat, mutta KEINOT sen tavoitteiden saavuttamiseen ovat opiskelijoilla erilaiset. Arvioinnissa arvioidaan sitä, miten ammattitaito näkyy suorittajan tasossa. Siksi tärkeää selvittää opiskelijalle, että mitkä asiat (osaamisalueet) kuuluvat tutkinnon perusteisiin ja mitä lisätukea (esim. aikaa, tukimateriaalia) hän mahdollisesti tarvitsee näytön aikana. Lisäksi toiminnan pohjana on oltava hyvät näyttösuunnitelmat, joilla voidaan "avata" myös opiskelijan tarvitsemää tukea.

Tarvittavan ammattitaidon suorittamisen vaiheen suunnittelussa ja toteutuksessa kiinnitettävä huomiota opiskelijan mahdollisiin luki- ja muihin oppimisvaikeuksiin. Opetuksen tukena voi käyttää erilaista tukimateriaalia, monikanavaisia opetusmenetelmiä tai / ja hyödyntämällä työvaltaista toimintaympäristöä oppimiseen.

Erityistuen suunnitelma opintojen tueksi. Opiskelijan itsearviointi tärkeää; oma käsitys siitä millainen on oppijana. Oppimisen ohjauksella tuetaan opiskelijaa löytämään vahvuutensa oppijana. Osaamisessa huomioitava erityisesti työelämäosaaminen, harrastukset ym. kohteet, joiden pohjalta voidaan tunnustaa asiakkaan osaamisalueita osaksi tutkintoa.

Kaikilla opiskelijoilla samat vaatimukset tutkinnon suorittamiseen eli näyttötutkintoja ei voi mukauttaa kuten nuorisoasteen opintoja. Jos opiskelija pystyy suorittamaan tutkinnon loppuun, niin hän pystyt samaan kuin muutkin, vaikka oppimisen taustalla olisi oppimisvaikeuksia. Arvostetaan opiskelijan oppimisen vahvoja alueita eli tukea vain sinne, mihin opiskelija sitä eniten tarvitsee.

Erityistuen suunnitelma oltava osana opiskelijan HOPS:a ja työssäoppimisjakson aikana.

Salpauksen käytäntöjä; 4-5 vko aikana selvitetään asiakkaan osaamiseen liittyvät tekijät. Jos hänen osaamisensa riittää täyttämään näyttötutkinnon osan / osien osaamisen tavoitteet, hän voi näyttää osaamisensa suoraan työelämän tehtävissä.

Seuraavassa kuulijoiden välikommentteja

Pystytäänkö hakeutumisvaiheessa mahdollisimman hyvin seulomaan hakijoiden oppimisvalmiudet?

Pääkaupunkiseudulla TE -toimisto usein vaikuttaa siihen, että mihin koulutukseen pääsee. Koulutusten hakijamäärät ovat liian suuria – vaikea valikoida hakijoita Hakeutumisvaiheen toimet myös osaksi TE -toimiston toimintaa; Opin oven tehtävä viedä viestiä eteenpäin työvoimakoulutuksen resurssitarpeesta, jotta henkilökohtaistaminen ja erityisen tuen suunnitelmat voivat toteutua.

Suvin mielestä olisi tärkeää miettiä, että miten tuetaan kouluttajaa työssään. Esimerkkeinä hän mainitsi kokemusten vaihtamisen, työnohjuksellisen tuen ja opiskelijoiden tarvittavien tietojen siirtäminen seuraavaan vaiheeseen.

Työvoimakoulutuksissa opiskelijat ovat huonommassa asemassa tuen / resurssien suhteen kuin muissa koulutusmuodoissa. Kuitenkin juuri työvoimapolitiisiin koulutuksiin tulee opiskelijoita, joilla on enemmän tuen tarvetta kuin keskimäärin muilla opiskelijoilla. Työvoimakoulutuksiin on varattu vähemmän resurssia opiskelujen ohjaamiseen ym. tukitoimien määrittämiseen kuin muissa koulutuksissa. Onko kouluttajan järkevää kartoittaa opiskelijan mahdollisia tuen tarpeita, jos sen antamiseen ei löydy tarvittavia resursseja?

Koulutuskeskus Salpauksessa on ohjauksen erityinen tuki ”paketoitu” – mitä tukea ja millä aikataululla. Suvi toi esille, että yhteistyö TE -toimistojen kanssa pitäisi olla tiiviimpää mm. seuraavilla alueilla:

- salassapitovelvollisuuksien väljentäminen; lupa asiakkaalta tietojen siirtämiseen, jos hän pääsee opiskelemaan
- kaikki tukitoimet lähdettävä asiakkaasta; tietää parhaiten tarpeensa
- mahdollisuus (resurssit) tuen tarpeen kartoittamiseen, ennen kuin asiakas tulee oppilaitokseen. Mistä rahoitus?
- miten tavoitetaan ne, jotka eivät ole kenenkään asiakkaita?

Millaisia ratkaisuja tarvitaan?

- ei yksilöön sidottua rahoitusta vaan toimintajärjestelmän kehittelyyn
- toimintajärjestelmien kehittäminen
- palveluseteli – järjestelmä, jolla mahdollistetaan lisätukea opiskeluihin

Tukipolku klinikan -hankkeen (ESR) toimijat kertoivat moniammatillisen työryhmänsä työskentelystä nuorten aikuisten kehityksellisten oppimis- ja keskittymisvaikeuksien parissa (esityksistä diat muistiinpanojen tukena)

Yleistä hankkeesta. Tukipolku klinikka -hanke aloitti toimintansa syksyllä 2009 ja sen toiminta jatkuu kesään 2010. Hanke tarjoaa palveluita 18-30-vuotiaille henkilöille, joilla on havaittu vaikeita kehityksellisen ja keskittymisen vaikeuksia. Nämä vaikeudet ovat usein yhteydessä mielialan / mielenterveyden ongelmiin ja / tai päihteiden käyttöön tai muihin aikuisen elämänhallinnan haasteisiin.

Hankkeessa rakennetaan asiakastyön (n. 40 henkeä) pohjalta moniammatillista arviointimallia (hyvien käytäntöjen malli) asiakkaiden haasteellisten oppimisvaikeuksien tuen rakentamiseen. Toimintamalli painottuu asiakastyön hakeutumisvaiheeseen ja sen avulla pyritään yksilöllistämään asiakkaiden tarvitsemat tukimuodot osaksi heidän jatkosuunnitelmia.

Kaisa Haapakoski (sosiaalityöntekijä) toi esille, että toimivan asiakasprosessin rakentaminen edellyttää myös palvelurakenteiden moniotteista tutkimista. Tällä hetkellä

palvelujen rakenteita tukeva kehittämistyö on pitkälle hankkeiden tekemän työn varassa. Asiakkaan toimintaympäristöön liittyviä asioita on huomioitu liian vähän, kun määritellään hänen tarpeita. Tämän takia esimerkiksi ohjaajan / tuen antajan on ymmärrettävä palveluihin sisältyvää byrokratiaa, jotta hän voi hakea asiakkaalle oikeita etuja esim. oppimisvaikeuksien tueksi. Toimintalogiikka on tehtävä näkyväksi / ymmärrettäväksi myös asiakkaalle, jotta hän saa ”äänensä kuuluviin.” Jotta asiakas saisi ajallisesti (resurssit) riittävää tukea ja ohjausta esimerkiksi oppimisvaikeuksiinsa, hän tarvitsee oikean lausunnon Kelalta diagnoosin pohjaksi.

Tarja Salonen (avopsykologi) toi esille kuntoutuksen merkityksen nuorten asiakkaiden piilevien oppimisvaikeuksien selvittelyssä (mahdollisuutena yhteiskuntatakuu 3kk). Takuu mahdollistaa saamaan enemmän tietoa asiakkaan tarvitsemasta tuesta. Nuoret asiakkaat eivät aina osaa tai halua kertoa mitä tukea on aikaisemmin saanut tai tarvitsee oppimisvaikeuksiinsa. Toisaalta todistusten ”tähtimerkkejä” eli mukautuksen numeroja ei osata lukea, jolloin asiakkaan tarvitsema tuen tarve jää arvioimatta ja hän ei saa tarvittavaa tukea jatkosuunnitelmilleen.

Tarvitaan tehostettu palveluprosessi, johon on sisällytetty mm. sähköiset nuorten infoiltapäivät, aktivointisuunnitelmat, kuntoutuksen palvelut, työnhakusuunnitelmat ym. Lisäksi asiakkaan niveltiedot pitäisi hänen luvallaan siirtää joka vaiheessa – myös työnhakijaksi tullessa, edellisestä oppilaitoksesta TE -toimiston käyttöön (saattaen vaihto). Verkostotyöllä, mikä on tarpeeksi pitkäkestoista ja sisältää riittävästi yksilöllistä tukea sekä asiakkaan rinnalla kulkemista, pystytään vaikuttamaan nuorten syrjäytymiseen, minkä hinta on vuositasolla vähintään 27500e henkeä kohti.

Pekka Kuikka (neuropsykologi) tarkasteli alustuksessaan asiakkaiden oppimis- ja toimintakykyä heidän kehityksellisten kognitiivisten kykyjen heikkouksien ja vahvuuksien kautta. Vuosi vuodelta opiskelun ja työn vaatimukset ovat yksilön toimintakyvyn näkökulmasta kasvaneet esim. laaja-alaiset ammatilliset vaatimukset ja jatko-opintovalmiudet. Siksi on tärkeää tarkastella asiakkaiden toimikykyä (työ- ja opiskelukyvyyt) suhteessa oppilaitoksen ja työelämän vaatimuksiin.

Asiakkaan pitkä tukihistoria kertoo yleensä myös siitä, että hän tarvitsee tukea myös jatkossa pitkään. Samalla kun arvioidaan asiakkaan toimintakykyä, niin tuodaan näkyväksi myös hänen vahvuutensa oppimisen haasteiden ohella.

Tukipolku klinikka – hankkeessa asiakkaiden kykykartoituksen tuloksia peilataan aina myös heidän elämäntietoihinsa (myös vahvuudet, haaveet, toiveet), joita saadaan esim. asiakkaan erilaisista opiskelu-, ja työtodistuksista, erityistutkimuksista sekä haastatteluista. Erilaisilla seuloilla (luki- ja mat -seulat) saadaan tietoa asiakkaan sen hetkisestä suoritustilasta. Miten esimerkiksi testin jännittäminen vaikuttaa tuloksiin? Asiakkailla on lukivaikeuksien ohella taustalla usein myös muita kielellisiä vaikeuksia, mitkä näkyvät esimerkiksi äännetasolla. Lisäksi matemaattiset vaikeudet ovat usein yhteydessä tila- ja mittasuhteiden hahmottamisvaikeuksiin.

Ala-asteikäisillä lapsilla oppimisvaikeudet ovat ”puhtaimmin nähtävissä,” joten heidän kognitiopulmat pystytään selvittämään helpommin kuin aikuisilla asiakkailla. Lisäksi varttuneempien asiakkaiden vaikeuksien arviointia vaikeuttavat mm. motivaatio-ongelmat. Asiakkaan toimintakyvyn profiilin rakentaminen edellyttää aina pitkäaikaista tietoa hänen pulmistaan – miten saatavissa ja miten muistetaan? Asiakkaan tuen arviointien lukeminen on hyvä ”lukea” yli oppiaineiden eli tarkasteltava sitä laajemmin kuin yksittäisen vaikeuden kautta.

Pekka Niutanen (kuntoutuspsykologi) toi esille, että asiakkaille kasautuneet kognition vaikeudet voivat muovata myös yksilön persoonaa (vaikeuksien toissijaisuus yksilötasolla). Asiakkaan kuntoutuslausuntoihin ja -etuuksiin liittyvien hakemusten teksti on negatiivista asiakkaan vaikeuksia korostavaa (haetaan tukea asiakkaan vaikeuksiin!). Miten tässä tilanteessa pystytään tukemaan asiakasta hänen toimintakyvyn vahvuuksien näkökulmasta, ja lisäämään hänen itseyttä ja tukitoimien tarpeellisuudesta. Lisäksi hyvä miettiä, että mihin tutkittavia asioita suhteutetaan, kun selvitetään asiakkaan opiskelu-, työ- ja toimintakykyä. Voiko näitä taitoja kompensoida työssä / opiskelussa esimerkiksi helpotetun työkuvan tai tehtävän kautta?

Keskustelua edellisistä alustuksista

Opin Ovi toimijat miettivät yhdessä erityisen tuen tunnistamiseen liittyviä asioita, arviointivälineitä ja opintojen poluttamista – mikä on oppilaitoksen perustehtävä? Missä työtä pitäisi tehdä (esim. työelämän ulkopuolella olevat asiakkaat) tai mikä on rajapintana erilaisissa siirtymissä myös toimiessa esim. Tukipolkuklinikan tyyppisen toiminnan kanssa.

Kuikka: Tämän tyyppiset toimijat voisivat olla ”arviokeskuksia,” jotka tekisivät asiakkaan tarvitsemat arvioit, ja toimisivat konsultteina asiakastyössä verkostossa. Neuropsykologinen näkökulma; arvioit mahdollistavat avaamaan myös muita kuin asiakkaan kognition pulmia. Miten tätä arviotietoa saataisiin asiakkaan käytäntöön ja yhteistyön rakentamiseen oppilaitosten kanssa?

Jatkuvasti törmätään palvelun rakenteisiin; miten niitä voitaisiin muuttaa tai tuen muotoja mahdollistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa?

Ohjaavan koulutuksen mahdollisuuksien hyödyntäminen, ja yhdistäminen erityisopettajan sekä ammatinvalintapsykologin osaamiseen. Miten tätä osaamista voitaisiin saada kaikkien ohjaajien käyttöön, kun asiakkaiden erityistuen tarpeita rakennetaan?

Alueellisen verkostoyhteistyön rakentaminen esimerkiksi Opin Oven rahoituksella?

Kiinteää yhteistyötä eri toimijoiden välillä voidaan kehittää esimerkiksi erilaisten hankkeiden kuten Välityömarkkina -hankkeen toimintojen kautta. Välvaiheen palvelujen

kehittäminen – näkyväksi tekeminen (kun asiakas ei ole koulutuksessa). Miten saataisiin alueellisesti ja valtakunnallisesti lisää yhteistä ymmärrystä näiden tukipalvelujen mahdollisuuksista tukea vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien / lisätukea tarvitsevien asiakkaiden nivelvaiheiden - jatkopolkujen kehittämiseen (erilaiset toimintaympäristöt).

Tärkeitä asioita selvittää:

Tuen oikea kohdentaminen; tukimuodot suunniteltava suhteessa asiakkaan pulmiin, tarvittavan tiedon jakaminen verkostolle laaja-alaisista oppimisvaikeuksista, mistä palveluista ammatilliset oppilaitokset hyötyvät, erilaiset asiakkaan ”työkykyä” tukevat kokeilut tärkeitä; antavat käytännön tietoa asiakkaan toimintakyvyn mahdollisuuksista. Asiakastyössä tärkeää kiinnittää huomiota asiakkaan vahvuuksiin / kykyihin ja niiden vahvistamiseen kuin heikkouksiin.

Salpauksessa toimii kouluttajien valmennusryhmä, jonka toiminnan pohjana hyödynnetään oikeita ohjauksen esimerkkejä. Lisäksi heidän ohjaustaitoja vahvistetaan tietopuolisen pedagogisen koulutuksen avulla. Opettajille opetetaan henkilökohtaisia toimintatapoja, joita voi tarvittaessa hyödyntää opiskelijoiden kanssa.

Ohjaajat / opettajat tarvitsevat enemmän konsultatiivista tukea erilaisten oppijoiden kohtaamistilanteisiin ja ohjaamiseen (valmennuksen ja ohjauksen tukivälineitä oppilaitoksiin).

Yhteisenä haasteena ovat mm.

- toimijoiden osaamisen alueelliset erot (eri alueilla erilaisia käytäntöjä)
- erityinen tuki oppilaitoksissa; hakeutumisvaiheeseen panostaminen; tunnistaminen, ohjaus, siirtymävaiheiden ohjaus
- tiedonsiirto
- poikkihallinnollisen yhteistyön tekeminen

Opin oven rooli

- toimijat voisivat kiertää eri alueilla konsultoimassa ja levittämässä tietoa erityisohjauksen hyvistä käytännöistä muille toimijoille
- ylöspäin vaikuttaminen ”lobbaaminen” päättäviin tahoihin

Lopuksi sovittiin ryhmän seuraavat tapaamiskerrat ja keskusteltiin niiden mahdollisista sisällöistä.

Ryhmän puheenjohtajana toiminut LAMK:n Pirjo Malin halusi siirtää puheenjohtajuuden välillä muille toimijoille. Salmian suunnittelija ehdotti Pirjon toiveen mukaisesti osallistujille, että ryhmän vetovastuu siirrettäisiin muille toimijoille eli puheenjohtajana kokouksissa toimisi kokoontumisen järjestelyvastaavana toimivat henkilöt yhteistyössä Salmian suunnittelijan kanssa.

Tilaisuuden lopuksi sovimme teematyöryhmän kanssa seuraavat tapaamiset. Erilaiset oppijat teematyöryhmän seuraava tapaaminen on **2 päivän työseminaari Jyväskylässä Koulutus- ja kehittämiskeskus Salmiassa 2.-3.9 (to-pe)**. Tapaamisessa tullaan

työstämään yhdessä aikuisten erityisohjauksen alastrategiaa. Tapaamiseen kutsutaan mukaan myös TEM:n, OPM:n ja ELY:n ja alueellisen tason päättäjiä / kehittäjiä / toimijoita. Vuoden viimeinen tapaaminen on **1.11** ja silloin kokoonnumme **Lahdessa**. Tilaisuuden materiaali ja muistio löytyvät perinteisesti valtakunnallisen Opin Oven sivustoilta teematyöryhmien alta kuin myös Päijät-Hämeen opin oven sivuilta.

Teematyöryhmän puolesta Jyväskylässä 26.5.2010

Mervi Sirviö